

Andra har sagt det förr: Vilket mödosamt arbete och vilken enorm envetenhet för att samla, sammanställa och synliggöra ett så viktigt material! Det är en märkelig bok! ■

Vilken roll spelar egentligen orden i musiken? Hur kan man analysera den sjungna texten som en del i en större helhet? Vilka narrativa, sociala och estetiska ramar sätts redan av den musikaliska genren?

Sånglyrik i sina olika genrer är, och har förmodligen alltid varit, den mest utbredda av alla diktarter. De sjungna texterna omger oss snart sagt överallt utan att vi nödvändigtvis reflekterar över dem. Inte heller som forskningsobjekt har de, åtminstone på skandinavisk mark, ägnats särskilt mycket samlade insatser som materialkategori i egen rätt. Däremot finns det belysningar av olika slags musiktexter och deras villkor, däribland vissa folkliga genrer (den medeltida balladen och skillingtryckens visor till exempel), av särskilda diktares verk (som Bellmans och Vreeswijks) och av populärmusikens texter (för svenska exempel, se Lindberg 1995, Ganetz 1997 och Strand 2003). De senaste årens disciplinöverskridande möten med utgångspunkt i sånglyriken (se t.ex. konferensrapporten [Det sjungna ordet](#) (2016) och [temanumret Puls nr 6](#) (2021)) och etableringen av forskningsnätverket [Forskningsgruppe for sanglyrik](#) (2019) kan dock ses som tecken på en ljusnande framtid för sånglyriken på våra breddgrader, för att inte säga formerandet av ett forskningsfält.

Som studieobjekt erbjuder sånglyrik flera utmaningar. Det är fråga om texter – episka, poetiska, dramatiserande eller nonsensartade – som framförs av en sjungande röst. Det är texter som enkelt uttryckt uppfattas med hörseln snarare än synen (*fonotexter*) och som är en del i ett vidare musikaliskt uttryck. Musiktexter är därmed per definition tvärvetenskapliga studieobjekt som inte bara ställer frågan om vad de betyder utan också *hur* de gör det. Inom ramen för musikvetenskapliga studier tenderar texterna och den förmedlande sångstämman att ges underordnade roller i förhållande till rent musikaliska dimensioner. Omvänt kan litteraturvetenskapliga analyser överbetona ordens semantiska dimension, och utgå ifrån att texten i snäv mening utgör låtarnas självklara meningsbärande centrum. Även det faktum att sånglyriken omfattar en mångfald av genrer och uttrycksformer med stor spridning i tid, rum och kontext – från psalmer och arbetssånger till opera, vislyrik och rap – fordrar utbyte mellan olika kunskapsområden för överblick över sånglyrikens varierande funktionella, estetiska och sociala villkor.

Dessa utmaningar adresseras och antas i den norska antologin *Sanglyrikk. Teori – Metode – Sjangrer* (red. Bjarne Markussen och Ole Karlsen), det senaste tillskottet i en publikationsserie från just nätverket *Forskningsgruppe for sanglyrik* som har sin bas vid universitetet i Agder. Nätverket består av litteraturvetare, språkvetare, musikforskare, kompositörer och artister och har som syfte att utforska sånglyrik från olika tider och i olika genrer samt att ge teoretiska bidrag till fältet. Detta har redan resulterat i flera antologier: [om arvet från skillingtrycksvisorna i 1900-talets populärmusik](#) (2021), [om den radikala Bob Dylan](#) (2022), [om raplyrik och flow](#) (2022) och så [den föreliggande](#) som alltså tar ett principiellt grepp om sånglyrik som forsknings-

BOOK

Sanglyrikk

Teori – Metode – Sjangrer

Ole Karlsen & Bjarne Markussen (red.)

Oslo: Scandinavian Academic Press c/o Spartacus Forlag AS (532 s.)

KARIN STRAND

objekt (2023). Skrifterna ges ut på Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag AS och finns sympatiskt nog fritt tillgängliga digitalt på förlagets hemsida.

Sånglyrikk. Teori – Metode – Sjangerer är en mångstämmig publikation med 13 medverkande författare. Den uttalade ambitionen är att erbjuda metodiska exempel på hur man kan studera sånglyrik och i enlighet med det innehåller i stort sett samtliga kapitel exempelanalyser av sånger i olika genrer. Ämnesmässigt är dominansen av litteraturvetare närmast total – så även bland redaktörerna som båda är professorer i litteraturvetenskap – om än musikaliskt informerade och tvärvetenskapligt orienterade.

Antologin är indelad i två avdelningar där tonvikten i den första ligger på teori, metod och perspektiv. Bokens andra del följer en historisk linje och är empiriskt orienterad mot genrestudier, däribland av naturmytiska ballader, jojk, skillingtrycksvisor, psalmer, litterär visa och rap.

Den teoretiserande delen upptas till stor del av den grundläggande frågan hur sånglyriken kan positioneras och definieras som studieobjekt, och på vilket sätt orden bär och får mening i det musikaliska sammanhanget. Som redaktörerna deklarerar redan i sin inledning är ord och musik egentligen olösligt sammanflätade. Rent etymologiskt är termen sånglyrik en tautologi med tanke på lyrikbegreppets ursprungliga, antika innebörd som dikt framförd till ackompanjemang av lyra eller flöjt (s. 12). Detta ursprung lever i någon mening kvar i engelska termen *lyrics*. En annan aspekt av kopplingen mellan text och musik är att orden i sig själva har en musikalisk dimension, vare sig de sjungs eller inte. Dikt är *ordmusik*, vilket är påtagligt även vid tyst läsning.

Förhållandet mellan sångtexter och annan ordmusik är också ämnet för Ole Karlsens kapitel där han konstaterar att det snarare än artskillnader är fråga om en glidande skala med många mellanformer. En viktig faktor är vad själva sångframträdandet gör med texten som meningsbärare: i klingande form frigör sig orden från sitt semantiska innehåll och blir ljudsignifikanter i den musikaliska ljudbilden (s. 40). I transformationen från dikt till sång skapas alltså betydelse bortom textens bokstavliga utsaga, det fenomen som musikforskaren Lawrence Kramer kallar *songfulness*; "a fusion of vocal and musical utterance judged to be both pleasurable and suitable independent of verbal content" (cit. s. 41).

Att själva samspelet mellan ord och musik kan vara det primära målet även för låtskrivaren är den hyllade sångskalden Bob Dylan ett exempel på. I Gisle Selnes kapitel om Dylans röst och ordens materialitet citeras ett exempel på hur han själv tonar ner den textliga intentionen till förmån för helhetens rytm:

Writing songs, you are looking for rhymes that feel right – things that come to you when as you are singing [...]. You want to make sure that there's camaraderie between the lyric and the rhythm. That just has to be, or you wouldn't have much of a song. All that profound meaning stuff – that comes later. And truthfully, that's for other people to experience. Believe me, the songwriter isn't thinking of any of those things (cit. s. 60).

Ett sådant uttalande från en sångpoet som sedermera skulle erhålla Nobelpriset i litteratur kan möjligen förvåna, men illustrerar något av problemen med att definiera sånglyrik utifrån ett snävt verkbegrepp, som enbart text. Hur "other people", inte minst publiken, uppfattar texterna är däremot intressant i sig, och skulle gärna ha fått mer utrymme i antologin där receptionsaspekten dessvärre inte bereds något vidare utrymme.

Dylan är en av de mest studerade sångpoeterna i modern tid. Forskningen om hans texter är av någon anledning anslående stor inom norsk sång- och översättningsforskning där hans konstnärskap på senare år närmast konstituerar ett eget fält. Av antologins författare betecknar sig förutom Selnes ytterligare en som just Dylanforskare: Eling Aadland som ägnar sitt kapitel åt det mångfacetterade "du"-et i Dylans texter, ett du som står i dialog med sångjagets olika masker.

Metodologiskt presenterar flera av antologins bidrag handfasta modeller för analyser av sångtexter, och uppmuntrande nog argumenterar flera författare för frimodighet i arbetet. I sin artikel om musikalisk-poetisk analys, med bland annat intressanta resonemang om förhandlingar mellan text och melodi, pläderar Trond Haugen för en öppen och experimenterande hållning. Vad gäller strukturell analys borde litteraturvetare i högre grad våga sträcka sig mot musikvetenskapen, en systervetenskap som erbjuder en stor uppsättning verktyg som är inspirerande och användbara även för den som inte är musikteoretiskt bevandrad (s. 122). I fråga om sångtexternas bruksvillkor, den musikalisk-poetiska performativiteten, behöver perspektivet däremot ställas om från en essentialistisk förståelse av verket som objektiv struktur till synen på konstverket som dynamisk konstruktion i ett brett nätverk av estetiska praktiker, något som också ligger i linje med den vidare performativa vändningen inom humaniora (s. 110).

Även Bjarne Markussen tar fasta på de musikaliska strukturerna som ett stöd i närläsning av sånglyrik och visar övertygande hur en analys av populärmusikens mer eller mindre givna beståndsdelar – vers, refräng och brygga till exempel – kan studeras som kompositionsnivåer för texten. I sin artikel undersöker han dessa strofformers funktioner rent litterärt, i analogi med retorikens *dispositio*, talets delar (s. 132). Schematiskt visar denna undersökning att versen är låtens "arbetshäst", den del som berättartekniskt driver handlingen framåt, medan refrängen tenderar att avbryta det linjära berättandet i ett expressivt klimax som uttrycker sångens centrala idé(er). Vidare bjuder refrängen också in till deltagande och är på så sätt sångens mest kollektiva element. Bryggan å sin sida fyller ofta funktionen att leda över texten i ett nytt spår.

I antologins andra avdelning ligger tonvikten på fallstudier i olika historiska och samtida genrer. För att åtminstone antyda ämnesbredden kan nämnas kapitel om förvandlingsmotivet i naturmytiska medeltidsballader (Bente Velle Hellig), sångbarheten i skillingtrycksvisor (Siv Gøril Brandtzæg), ordens roll i samisk jojk (Stephanie Aubinet), psalmdiktningens olika dimensioner – poetisk, teologisk, folklig och musikalisk (Erik Skyum Nielsen), blues-tolvan som ram och som utgångspunkt för lek och improvisation (Arnfinn Åslund), indiefolkmusikens olika slags autenticiteter (Håvard Haugland) samt samspelet mellan språklig och musikalisk rytm och beat i rapmusiken (Even Iglund Diesen). Förutom att vara initierade fallstudier av respektive

textvärldar tjäna dessa kapitel som goda metodexempel i sig själva. Inte minst tankeväckande är Aubinets undersökning av jojktexter (*dajahusat*) och deras förmåga att etablera djupare och starkare förhållanden till de objekt de adresserar/framkallar än vad vanligt språk förmår (s. 316).

Härutöver finns ett par bidrag som får sägas vara mindre givna i en metod- och fallstudiesamling av detta slag. Liv Krekens artikel om Norsk Visearkivs grundare, nyss avlidne Velle Espelands gärning är förvisso ett intressant stycke institutionshistoria som också belyser hur beteckningen "visa" har förhandlats i norska vismiljöer sedan 1940-talet. Inom ramen för denna antologi rör sig dock kapitlet väl långt från analysen av sånglyrik. Även Bjarne Markussens enkät om rock avviker från de i övrigt sånglyriskt fokuserade artiklarna. Enkätsvaren från sju utvalda deltagare, merparten akademiker och/eller utövande musiker (varav en medverkar som författare i samma antologi), återges okommenterade, utan någon vidare frågeställning eller analys. Frågorna rör personliga upplevelser av "rock", en vid genrebeteckning som här inte heller definieras närmare, och berör endast i förbigående texternas betydelse.

Som framgått behandlas textens roll i flertalet musikgenrer i denna antologi, från folklig visa till modern rap. Med tanke på bokens löftesrika underrubrik saknar man dock vissa centrala vokala genrer som möjligen skulle väcka andra frågor och ställa andra krav på metod än de här behandlade textsammanhangen. Det gäller till exempel konstmusikens operalibretton, eller bred populärmusik såsom listpop och dansbandsmusik. Urvalet av fallstudier kommenteras inte av redaktörerna men som läsare anar man att (möjligenoreflekterade) uppfattningar om autenticitet kan ha varit vägledande; uttryck för folklig tradition alternativt (post)modern subjektivitet.

Frånsett dessa randanmärkingar är detta en välskriven, kunnig och uppslagsrik samling texter som väsentligt flyttar fram positionerna för sånglyrikforskningen i vår del av världen. De mer teoretiska kapitlen ger perspektiverande och ibland närmast filosofiska vyer såväl som handfast metodik. I den breda paletten av exempelanalyser finns både empiri och inspiration att hämta för forskare i och utanför sånglyrikens domäner. Antologin öppnar dörren till ett brokigt, utmanande och angeläget forskningsområde som aldrig varit mer tillgängligt än nu. ■

BOOK

Walking the line is Carolien Hulshof's PhD dissertation in musicology, defended at Uppsala University in June 2023. Her work is an ethnomusicological investigation of two female wedding *ngoma* in Zanzibar: *unyago* and *msanja*. *Ngoma* is a ritual for healing and/or transition centered around music and dancing. In Zanzibar an *unyago ngoma* is typically performed before a woman gets married and is an all-female space with invited musicians, the ritual usually lasts a few days and prepares a woman for her married life, especially focusing on how to be a good wife and it teaches her about sexuality. *Msanja ngoma* is practiced in Zanzibar too, and is a similar ritual where drums are less prominent, and men can participate (but focus is still on the bride-to-be and female issues). *Msanja* is studied by Hulshof in the countryside and *unyago* in Zanzibar city. The rituals in themselves are invitation

Walking the Line

Female Wedding Ngoma in Zanzibar

Carolien Hulshof

Uppsala: Uppsala University 2023.

ANN WERNER